

PROGRAMĂ ANALITICĂ – COMPOZIȚIE ARHITECTURALĂ

ALDEA

- analiza specificului arhitectural -

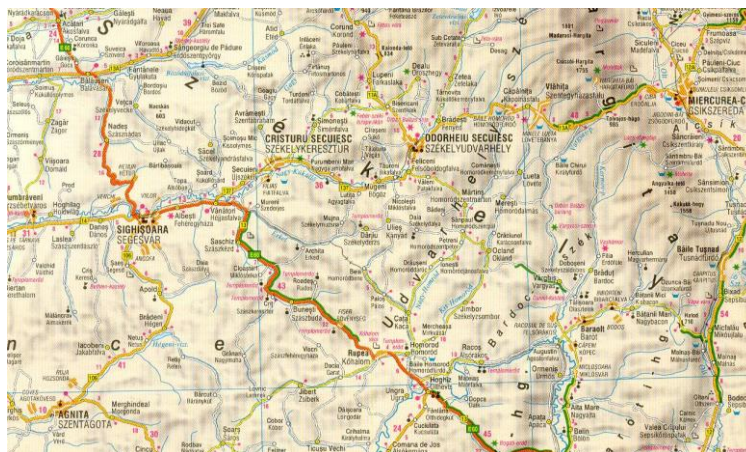

Analiza teoretică a specificului arhitectural – Aldea –

Satul Aldea este penultima dintre localitățile văii Homorod la 26 km distanță de Odorheiu-Secuiesc, județul Harghita. Departe de căi rutiere majore – după spusele lui Vofkori László, geograf din zonă – în penumbră economică satul a reușit să-și păstreze nealterate casele de locuit, clădirile gospodărești multisekulare.

Obiectivul acestei lucrări constituie o analiză teoretică a specificului arhitectural local. Aceasta presupune cunoașterea structurii localității, a lotizării specifice, organizarea în interiorul unei gospodării și eventual prezentarea unei case-tip. Datorită izolării satului e puțin probabil ca această moștenire să fie atât de cunoscută, ca arhitectura populară a altor zone, cum ar fi zona Călata sau Rimetea.

Înainte ca analiza să se concentreze asupra satului, ar fi convenit să facem cunoștință cu zona etnografică, geografică a văii Homorod.

Despre zonă. Partea de sud-vest a județului Harghita are trei părți importante: Havasalja (adică poiana de la poalele munților), respectiv valea Homorodului Mic și valea Homorodului Mare. Cele trei zone sunt definite din punct de vedere geografic de către lanțul muntos Harghita și cele două ape curgătoare: Homorodul Mic și Homorodul Mare. Ambele izvorăsc din versantul sudic, sud-vestic al munților Harghita. Homorodul Mic intră pe teritoriul actualului județ Brașov (fostul scaun Rupea) la Ionești, iar Homorodul Mare la Homorodul Nou, ca mai departe la Ugra să se reverse în râul Olt.

Pârâul Homorodul Mare are o lungime de 59 km, din care 39 km în scaunul Odorhei. În valea Homoroadelor sunt 12 localități: Comănești, Aldea, Chinușu, Locodeni, Bădeni, Remetea, Ghipeș, Răcăciuni, Sânpaul, Petreni, Orășeni și Ionești. Toate localitățile aparțin administrativ comunei Mărtiniș.

Localitățile răsfirate legate între ele sub forma unui șirag sunt farmecul văii Homoroadelor. Zona nu are centre urbane, doar la cele două capete găsim două orașele mai mici: Vlăhița și Rupea. Zona este formată preponderent din sate mici, dar găsim și omune mai mari, ca Lueta, dar și cătune (Kiruly-Băi) sau stațiuni montane (Homorod-Băi). Majoritatea populației este de confesiune unitariană, dar și celelalte biserici tradiționale sunt reprezentate în zonă.

În trecut creșterea animalelor și prelucrarea lemnului erau îndeletnicirile profitabile ale populației. Industria morăritului și meșteșugurile erau de asemenea importante. Exista și viticultură, dar după cum aprecia etnograful Orbán Balázs: “nu a dat vinuri renumite”.

Un detaliu interesant despre locuitorii din zona Homorod este, că sunt “voinici, frumoși, harnici în satele sub-montane, mai bine clădiți, ne fiind expuși influențelor dăunătoare din garnizoanele grănicerești, cu o ținută morală de invidiat”.

Zona Homorod este o zonă etnografică culturală bogată în tradiții, dar mai săracă în alte domenii – cum scrie Vofkori L. După cum afirmă, satul de astăzi din valea Homorod nu mai este același cu ceea ce a fost la cumpăna secolelor 19-20. Astăzi este una din zonele defavorizate din secuime. Nu are cale ferată, iar drumurile publice se află într-o stare deplorabilă. Capacitatea de reînnoire a satelor scade, îmbătrânirea fiind un fenomen sociologic răspândit.

Printre valorile istorice arhitecturale găsim fortificația din pământ “Bagoly”, cetatea de la Jimbor, conacul Ugron din Mărtiniș, biserica unitariană medievală din Ionești, biserica în stil gotic din Daia, fortificația din pământ de la Bădeni și biserica unitariană fortificată de la Crăciunel.

Despre sat. După cum am menționat de la început, Aldea se află în valea Homorodului Mare, situat pe drumul județean 131A, la 13 km de Homorod-Băi, 5,5 km de Mărtiniș și la 7 km de Meresti. Numărul locuitorilor nu depășește 130 de persoane, majoritatea fiind maghiari, dar și numărul persoanelor de etnie romă este în creștere.

Satul se situează la cota de 523 m.

La nord este învecinat de dealul Hosszúcsere (773 m), la nord-est de vârful Domokos (835 m), iar la est de vârful Várhegy (836 m).

Sunt renumite izvoarele de apă sărată de la Sósokút, în partea sudică a satului, care conform spuselor lui Bernáth József în trecut a avut un debit de 6,2 hl de apă sărată/zi.

Clădirile publice din Aldea, magazin sătesc, casă de cultură, școala și biserica se află relativ departe unul de celălalt, deci nu formează un nucleu central al satului. Situl bisericii vechi, reformate, dar și spusele bătrânilor din sat ne fac să credem, că în trecut satul se întindea doar la nord de Homorodul Mare. Astăzi această parte a satului denumită și “Alszege” păstrează elementele arhitecturale cele mai valoroase, mai originale din sat.

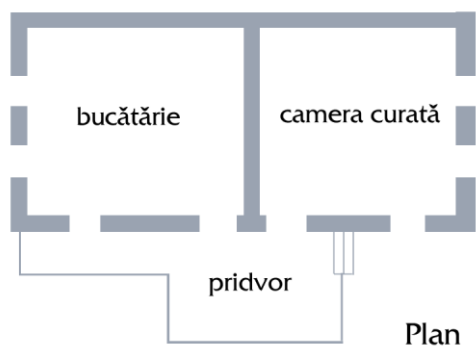
Despre tipul de așezare. Rețeaua stradală din sat este sinuoasă, complicată. Structura este adunată și neregulată. Frontul stradal arată o mare diversitate. Cel mai des întâlnim așezarea caselor în pieptene (aici casele fiind perpendiculare pe stradă); dar găsim exemple și la așezarea caselor în dinți de fierăstrău. Aici loturile caselor nu sunt perpendiculare pe axa străzii.

Tipologia gospodăriilor

Despre forma parcelelor. Parcelele sunt de formă dreptunghiulară. Gospodăria se organizează pe un plan ordonat, regulat, dreptunghiular. Numai în cazuri deosebite găsim parcele cu formă neregulată: lângă intersecția străzilor și spre marginea satului.

Despre organizarea gospodăriei. Organizarea spațială a gospodăriei este dominată de câteva (2–4) clădiri mai mari, mai semnificative. Acestea sunt completate de anexe, de construcții mai modeste. Printre clădirile dominante se numără: locuința propriu-zisă, grajdul, iar în anumite cazuri acestea sunt completate de construcția cuptorului (tindă cu cuptor). Apar exemple unde grajdul și fânarul se găsesc în construcții separate.

Despre locuință. Locuințele sunt deci construite perpendicular pe frontul străzii. Din punctul de vedere a planimetriei am considerat tipică organizarea lineară, cu o împărțire bipartită. Găsim două camere cu intrări separate: “camera curată” și “bucătăria”. “Camera curată” are două ferestre spre stradă și încă două spre curte. Spațiul de locuință propriu-

zisă este “bucătăria”, aceasta având în rândul ei ușa și fereastra spre curte. De acest spațiu poate fi legată “casa cuptorului” sau construcția grajdului. În majoritatea cazurilor nu găsim ușă între cele două încăperi, ele având intrări separate din pridvor. (Excepțiile din această tipologie constituie acele cazuri, unde ulterior a fost creată o legătură directă între “camera curată” și “bucătăria”.) Pridvorul, ca un “spațiu de primire” a celor două încăperi, este construită de-a lungul casei dinspre curte. În unele cazuri pridvorul se întinde numai în fața celor două intrări. Materialul cel mai des folosit la construcția caselor este piatra naturală. Casele au o fundație adâncă tot din piatră brută, naturală. Sub cele două încăperi găsim pivnița. Este interesant modul de organizare a pivniței. Este împărțită în două zone: una “obișnuită”, folosită zi-de zi; iar alta “ascunsă”, foarte greu observabilă. Aceasta din urmă era utilizată în timpul războaielor ca loc pentru ascunderea valorilor deosebite.

Casele au zidărie de piatră naturală, mortarul cel mai des utilizat fiind mortar de var. Putem detecta și zidărie mixtă (piatră și cărămidă), mai ales la frontoanele caselor. Zidurile sunt tencuite cu tencuială de var și văruiete în alb sau albastru deschis.

Din păcate nu avem date concrete privind amenajarea interioară tradițională a camerelor. “Odaia curată” din casa lui Rácz Sándor apare, ca unic exemplu. Încă mai găsim aici mobilierul tradițional pictat într-o amenajare tradițională a interiorului. Aici masa este plasată în mijlocul camerei, iar între cele două ferestre găsim un dulap pictat, cu oglindă. Cele două colțuri dinspre stradă sunt mobilate de două dulăpioare mai mici, tot pictate.

În structura șarpantelor cel mai des întâlnit este sistemul cu moază. Apar două tipuri de acoperișuri: în două ape sau în patru ape. Cel mai tipic este o variantă a acoperișului cu două ape, unde fațada casei este împărțită în două prin câteva rânduri de țiglă. Casele au o înveli-

toare de țiglă, tip coadă de rândunică. Nu prea găsim jgheaburi și burlane, apa fiind eliminată direct, prin cădere de pe acoperișuri.

Fumul este eliminat prin coșuri de fum înzidite. Coșurile erau construite din cărămidă și erau tencuite. Partea terminală a coșurilor ne oferă o gamă largă a decorațiilor: pot fi acoperite

cu țiglă, pot avea un contur decorativ din cărămidă arsă sau pot avea un terminal în trepte realizat tot din cărămidă.

Aspectul exterior al caselor, ornamentica, decorația fațadelor merită o analiză mai detaliată. Fațadele sunt zugrăvite în alb sau în albastru deschis. Soclul capătă o culoare de o nuanță mai închisă, de obicei

gri. Cea mai detaliată, ornamentată fațadă este, evident, fațada dinspre stradă. Frontonul caselor devine o suprafață “ideală” pentru ornamente. Pe această suprafață observăm două goluri mai mici, de o formă variată (“goluri de fum”), așezate tocmai pe axa verticală a ferestrelor. Pe axa de simetrie a fațadei, între cele două goluri de mici dimensiuni găsim o nișă, în care este inscripționat anul construirii casei și numele proprietarului de atunci. Frontonul este despărțit de suprafața fațadei prin câteva rânduri de țiglă. Fațadele clădirilor se diferențiază prin câteva tipuri de ornamente de tencuială. Găsim elemente inspirate din stilurile istorice (baroc, rococo, clasicism), dar apar motive ornamentale inspirate din moda curentă (plăci ceramice de la Herend). Sunt des întâlnite ferestrele cu chenare dreptunghiulare, diferite motive florale, ghirlande și pilaștri falși, din tencuială. Aceste motive se mai găsesc și la decorația porților de intrare.

Casele, dar mai ales porțile poartă o puternică amprentă săsească. Porțile au un aspect masiv, monumental, fiind construite din piatră brută. Acestea sunt zidite în continuare, în planul fațadei, conferind o imagine interesantă frontului stradal, fiind vorba de un front pseudocontinuu, un aspect semi-urban.

Bibliografie

- BARABÁS JENŐ ÉS GILYÉN NÁNDOR: *Vezérfonal népi építészetünk kutatásához Bp.*, 1979
- BUZÁS MIKLÓS: *Kán—egy kihaltó falu emlékei*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 152–157.
- DÁVID LÁSZLÓ: *Középkori Udvarhelyszék művészeti emlékei*, Bucureşti 1981
- ISTVÁNFI GYULA: *A falu örökségének elemeit megtartó hagyomány*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 1999., 166–168.
- JÁNOSFALVI SÁNDOR ISTVÁN: *Székelyhoni utazás a két Homoród mellett I–II*. Cluj, 1942
- KLAMÁR ZOLTÁN: *Az észak-bácskai Tisza-vidék építészetének jellemzői és műemlékvédelmi problémái*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 1999., 70–75.
- MÁTÉ ZSOLT: *Korai falusi településszerkezetek a Kárpát-medencében*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 1999., 64–69.
- MIKLÓSI-SIKES CSABA: *A kalotaszegi falvak népi építészetéről*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 1999., 38–44.
- ORBÁN BALÁZS: *A Székelyföld leírása*, Budapest, 1868.
- SZUNYOGH LÁSZLÓ: *A falu legújabb átépülése avagy a globalizáció kihívása a falu hagyományos építészetére (Borsod-Abaúj-Zemplén megyei példák alapján)*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 1999., 181–184.
- TÓTH ZOLTÁN: *Hagyomány és modernizáció a rurális térségek építészetében*, In: Tuşnad 99, Népi építészeti örökség, Fundația Transylvania Trust, 1999., 185–188.
- VOFKORI LÁSZLÓ: *Székelyföld útikönyve I.*, Budapest, 1998